

SİVASLI BİR ZAKİR ÂŞIK TİPİ: ÂŞIK BEÇARE

Dr. Doğan KAYA

Özet:

Zakirlik geleneği, yüzyıllar boyu Alevi-Bektaşî inancı çerçevesinde sürdürüle gelen faktörlerden birisidir. Zakir, cemin başlamasından sonlandırılmasına kadar çok önemli vazife icra eder. Cem müddetince deyişler, demeler, nefesler ve miraçname söyler. İcra edilen eserler usta malî eserlerdir. Zakir saz çalmada ve deyiş söylemede usta birisidir. Cem sırasında en çok Şah Hatayî, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet Nesimi, Viranî, Yeminî ve Fuzulî gibi şairlerden örnekler icra eder. Usta malî söyleyen zakirler, bu özellikleriyle edebiyatımıza katkılar bulunurlar, halk şiirimizin yaşamasında ve gelişmesinde önemli roller oynarlar.

Zakirlerin bazıları aynı zamanda şiir söyleyebilen âşık da olabilir. Bildirimize konu olan, Beçare mahlasını kullanan Tamer Açıkalın da bu özellikte birisidir yani “zakir âşık”tır.

1966’da Şarkışla’nın Çiçekliyurt köyünde doğan Beçare, Garip Musa Ocağındandır. Halen Mersin’de yaşamaktadır. Hakkında bitirme tezleri hazırlanmış, çalışmalar yapılmıştır. Zakirliğe askerlik sonrası 22-23 yaşında başlamıştır. Beçare yurdun birçok yerinde yapılan cemlerde zakirlik yapmıştır.

Sunulacak bildiride Âşık Beçare’nın zakirlik ve şairlik yönü üzerinde durulacak; bu geleneğin içindeki yeri tayin edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Cem, âşık, zakir, gelenek.

.....

Şiirlerinde Âşık Beçare mahlasını kullanan Tamer Açıkalın, 01. 01. 1966 tarihinde Sivas’ın Şarkışla ilçesinin eski adı Çakal olan Çiçekliyurt köyünde dünyaya gelmiştir. Zülfikar ve Menekşe’nin oğludur. Babası Zülfikar da âşıktır, Tokat ve Amasya’da zakirlik yapmıştır. Aynur Hanım’la evli olup Onur Açıkalın (1988) ve Ozan Açıkalın (1995) adlarında iki oğlu vardır. Oğlu Ozan, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümünden mezun olmuştur ve sazı ustalıkla çalmaktadır. Tamer

Açıkalin, muhtelif işlerde çalışmış, sonunda halen yapmakta olduğu aşçılıkta karar kılmıştır.

Ailesi 1960'lı yılların sonunda Adana'ya taşınmıştır. Babasının ölüm tarihi 1975'e kadar burada yaşamıştır. Bu tarihten itibaren hayatını Mersin'den geçirmeye başlamıştır.

Askerlik hizmetini 12 Bornova'da ve Ankara'da yapmıştır. Halan Mersin'de yaşayan Tamer Açıkalin SGK'dan emeklidir.

1998-1999 yıllarında zakirliğe başlayan âşık, ülkenin birçok yerinde icra edilen cem törenlerinde zakir olarak vazife almıştır. Antalya'nın Elmalı ilçesinin Tekke Köyü'ne Abdal Musa Türbesi'ne ziyaret ve geleneksel olarak düzenlenen Abdal Musa Etkinliği ve Kahramanmaraş'ta Elif Ana Türbesinde düzenlenen cem töreni bunlardan bazılarıdır.

22-23 yaşında, askerden geldikten sonra Mersin Cemevinde semah dönmeye başlamıştır. Mersin Cemevi'nin zakiri Ayhan Keleş'in İstanbul'a gitmesi üzerine onun yerine zakirlik yapmıştır. Yakinen tanıdığı zakirler şunlardır:

Âşık Ummanî (Battal Erden) (Divriğili): Nevşehir Hacı Bektaş zakiri.

Garip Kâmil (Kâmil Tezerdi): Nurhak / Adıyaman Cemevi zakiri.

Kul Kemal (Kemal Burhan): Urfa / Sırrın Cemevi zakiri.

Ayhan Keleş (Sivas Kangallı): Mersin Cemevi zakiri.

Âşık Beçare, kültür ve sanat etkinliklerine katılmış deyişler, düvazlar, nefesler okumuş belgeler ve plaketter almıştır.

Bunları şöyle sıralayabiliriz:

Sivas Yozgat Emlek Yöre Dernekleri (2020),

Alevi Kültür Dernekleri Toroslar Şubesi'nin düzenlediği 9. Aşure etkinliğinde (2007, 2017)

Geleneksel Antalya Abdal Musa Şenlikleri (Elmalı Belediyesi) (2000-2006)

Geleneksel Hacı Bektaş Şenlikleri (2009)

Kadirliler ultiir ve Dayanışma Gecesi (2009)

Sivas Karasüverliler Kültür ve Dayanışma Derneği,

Tufanbeyliler Dayanışma ve Kültür Derneği,

Kitap Dostu Grubunun "Tarihsel Süreç ve Anlam Dünyası ile Halk Âşıkları Buluşması" (2019)

Alevi Kültür Dernekleri Toroslar Şubesi'nin 8. AŞure etkinliğine katılımından dolayı teŐekkür plaketi (2016)

BeÇare'nin şiir ve saz ile tanıŐması babası  Őık Zülfikar aracılığıyla olmuştur. Devamlı onun sazını ve deyiŐlerini dinlemesi bu yola girmesinde ve bu yolda ilerlemesinde önemli rol oynamıŐtır. İlkokul yıllarında őiirler yazmayı denemiŐtir. KomŐuları Kemal Aksoy, onun bağlamaya olan ilgisini fark edip bağlama  almayı öĐretmiŐtir. Hatta kendini daha iyi yetiŐtirebilmesi için bağlamasını da hediye etmiştir. Katıldığı cemler ve dinlediği nefesler gelenekteki usta  Őıkları tanınmasında ve bu yolda ilerlemesinde etkili olmuştur. Zamanla 100' n üstünde ezgili eser ve 150'den fazla şiir ortaya koymuŐtur.

BeÇare, kırklı yaŐlarda iken ölen babasını rüyasında görür. Babam, onu mezarlığa çağırır. BeÇare korkar. Babası; korkulacak bir őey olmadığını ve bana bir őey vermek isteğini söyler. Tamer, mezarlığa gider. Babası; "Korkma oğlum, benim yolumu sen y r teceksin. Yola sen devam edeceksin. Burada rahmete ermiŐ  Őıklar, güzel saz  alanlar arasında hünerlerini istediklerin var mı?" diye sorar. Bunun  zerine, 1993 yılında Sivas olayında Hakk'a yürüyen Hasret Gültekin'in saz  alma yeteneğini, Muhlis Akarsu'nun ise söyleyiŐ őeklini ister. Babası gidip her ikisinden rızalık alıp oğlunun yanına gelir. Onların rızasını aldığı söyler. Bu rüyanın ardından őiirlerini ve sazını daha ustalıkla hale getirir.

Daha ziyade Pir Sultan Abdal, şah Hatay , Kul Himmet ve Alev -BektaŐi edebiyatının temsilcilerinden usta malı deyişler okuyan BeÇare, yeri geldiğinde kendi őiirlerini de icra etmektedir.

ÂŞık BeÇare, Leyla ile Mecnun, Kerem ile Aslı, Ferhat ile őirin gibi hik yeleri bilmekle beraber bunları anlatmamıŐtır.

Babasının  Őık olmasından dolayı önceleri *Ozanoğlu* mahlasını kullanmıŐtır. İlerleyen zamanda ustası *Umman *, bu mahlası *BeÇare* olarak deĐiŐtirmiŐtir. Umman 'nin çırağı olan BeÇare'nin kendisinin de Mustafa Talipoğlu, Ozan Açıkalin, UĞur KarataŐ adlarında    çırağı vardır.

BeÇare hakkında muhtelif çalıŐmalarda bilgiler verilmiŐ, hakkında bitirme tezleri hazırlanmıŐtır. Bunlardan önemlilerini şöyle sıralayabiliriz:

Merve Emiroğlu, 2012 yılında Mersin  niversitesinde onun hakkında bitirme tezi hazırlamıŐtır. (Emiroğlu, 2012)

Yasemin AkbaŐ, İzmir Kâtip  elebi  niversitesinde BeÇare'yi ve babası Zülfikar'ı konu alan bir yüksek lisans tezi hazırlamıŐtır. (AkbaŐ 2021).

Halkbilimci Nilgün Çıblak Coşkun tarafından 2014 yılında yayımlanan Alevi Cemlerinde Nefesler adlı çalışmasında onun şairliği ve zakirliği üzerinde durmuştur. (Coşkun 2014).

Şanver Tercüman da Ummanî'yi anlattığı çalışmasında, onun çırağı olan Beçare'den de söz etmiştir. (Tercuman 2018).

Yusuf Aydın Yaşayan Halk Ozanları adlı çalışmasında Beçare'yi zikretmiştir (Aydın 2019).

Âşıklık geleneğini babasından, dergâh eğitimi de ustası Ummanî'den alan Âşık Beçare, “Zakir Âşık” terimini kabul etmemektedir. Bu terimi “**Yol âşığı**” terimi yahut “**Âşık Zakir**” terimleri ile karşılamaktadır. Beçare, “Zakir, cemlerde yol yürüten kişidir.” Dedikten sonra zakirliğin önemli özelliklerini şöyle sıralar:

Her güzel deyiş okuyan, iyi saz çalan zakir olamaz. Zakir olmak için bazı gereklilikleri yerine getirebiliyor olmak gerekir. Bunlar; arı-duru olmak; bilgi birikimine sahip olmak; ikrar vermiş olmak gerekir. Zakir olacak kişi Postnişininden destur ve himmet aldıktan sonra yola girmelidir. Bunun için o kapıya hizmet gerekir. Kendisinin Postnişini: Veliyettin Hürrem Ulusoy Efendidir.

Zakirlik bir meslek değildir, bir gelir kapısı hiç değildir. Zakir yapmış olduğu hizmeti hak için ve halk için yapar. Cem de 12 hizmetten biridir yani pir postu rehber postu olduğu gibi zakirin de postu vardır.

Zakir en az dede kadar bilgili olmalıdır. Dedenin sağ koludur. Cemin yürütülmesinde dede ve zakir birlikte hareket eder.

Sazı ve sözü güçlü olmalıdır. Okunan deyiş, düvaz, tevhit, nefes, semah mersiye ve miraçlamanın bütün içeriklerini bilmeli, onların sır âlemindeki manasına vakıf olmalıdır. Okunan eserler, genellikle 7 ulu ozana ait eserlerdir. “Birlik Cem”inde zakir, dededen izin alarak kendi deyişinden örnek sunabilir.

Zakir ilim ve âlem süzgecinden süzülmeli, aşkın babından girmeli ve manaya nüfuz etmelidir. İlm-i ledün, ilm-i cavidan, ilm-i mana, ilm-i simaya vakıf olmalıdır.

Zakirin hayatı ve ailesi örnek olmalıdır. Zakir, dil ehli ve hal ehli olmalıdır. “Ele dile bele” düsturuyla hareket etmelidir.

Cem sırasında icra edilen dua ve gülbenkleri bilmelidir.

Bir zakir cemin başlamasından bitirilmesine kadar 12 eser icra eder. Deyişleri ezberinden okur. Şayet bütün eserler hafızasında yoksa bunu önünde koyduğu notlara bakarak icra eder.

Cem sırasında bizden fazla zakir varsa, cem başlamadan önce herkese okuyacağı deyiş verilir, herkes sırasıyla bunları icra eder.

Pir dergâhındaki Hacı Bektaş Veli evlatlarından olan dergâh postnişininden destur ve himmet alıp yola girmelidir. Bunun için o kapıya hizmet etmelidir.

Zakirler “mekteb-i irfan”dan nasiplenmektedir. Mekteb-i İrfan, erlerin ve pirlerin aşkı muhabbetlerinde yetişip pışme, onlardan gıdalanmadır. Örneğin İğdecikli Veli Baba, Amasya’daki Hamdullah Çelebinin âşığı ve Kamberi idi. Yeniceli Sıtkı Baba, Cemalettin Çelebi (1864-1923)’nin âşığıdır.

Zakir, yaşlanıp artık hizmet edemez hale gelinceye kadar hizmetini sürdürebilir.

Hatıra:

Murat Dede ile Mersin Cemevi’ndeyken, cemin sonunda bir ana bacı yanımıza gelerek dedenin önünde duran bardaktaki gülü istedi. Fakat bardak boş, içerisinde herhangi bir gül yoktu. Anlayamadım hayal görüyor sandım ardından başka bir ana bacı daha gelerek aynı şekilde gülü isteyince biri hayal görüyor ya diğeri de mi görüyor diye şaşırıp kaldım. O günden sonra o iki ana bacı beni nerede görse Fadime Ana darına duruyorlar. Gören gözlere aşk olsun.

* * *

Maraş Kantarma dedelerinden Rahmetli Mamko Dede, Adana 100. Yıl’daki Hacı Bektaş Veli Anadolu Vakfı’nda düzenlenecek olan cem için yanıma gelerek ,. “Beçare’m, cemin bütün dualarını biliyorsun, senin yanında rahat ederim var sen de benimle gel, birlikte gidelim” diyerek ben davet etti ve dedemle birlikte Adana’ya gittik. Cemin bitiminde bütün talipler postta oturan dedelerini niyaz etmeye geldiler bense dedemden himmet alarak posttan kalkıp cem salonunun dışına çıktım. Orada bir ana önümü keserek, “Aşığım, lokmama dua eder misin?” dedi. Ben, “Ana Sultan, dedeniz oradadır varın gidin lokmanıza dedeniz dua etsin.” dedim. Ana, “Yok, ben senden dua isterim, lokmama sen dua et” deyince “Anacığım, sizin dedeniz o ve siz onun talibisiniz, duanızı ondan alacaksınız.” dedimse de dinletemedim. Baktım olacak gibi değil Pirin himmetiyle diyerek lokmasına dua verdim. Çok mutlu oldu ve elime niyaz ederek gitti. Bu olayda beni çok şaşırtmıştı.

Beçare’nin bir örnek şiiri:

ÂŞIK

Şeriat babından içeri girip
Erenlerden himmet almalı âşık
Pir'inin elinden badeyi içip
Âşkın deryasına dalmalı âşık

Tarikat ehlinden etek tutmalı
Tuttuğu eteğe özün katmalı
Zehirleri bal eyleyip yutmalı
Arayıp varında bulmalı âşık

Marifet evinde bulur maşuğu
Ondan gelir âşıkların ışığı
Kırklar sofrasında alıp kaşığı
Erenler aşına çalmalı âşık

Sırr-ı hakikatte vurur tellere
İlim nâme olur düşer dillere
Karışınca boz bulanık sellere
Coşkunda yüzmeyi bilmeli âşık

Maddeyi manayı harman etmeli
Âşkını dertlere derman etmeli
Gönlünde alemi mihman etmeli
Sevgiyi nefretten süzmeli âşık

BEÇÂRE âşıkta haz olmalıdır
Elinde çalacak saz olmalıdır
Her bir manasında öz olmalıdır
Âlemi ademde gezmeli âşık

Kaynakça:

Akbaş, Yasemin (2021). Babadan Oğula Âşıklık ve Zâkirlik Geleneği: Âşık Zülfikâr ve Âşık Beçâre, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Lisans Bitirme Tezi İzmir.

Aydın, Yusuf (2019). “Yaşayan Halk Ozanları”. Yol Bilim Kùltür Araştırma Dergisi, 62/17-18.

Çıblak Çoşkun, Nilgün (2014). Alevi Cemlerinde Nefesler. İstanbul: Otorite Yayınları.

Emiroğlu, Merve (2012). Âşık Beçâre’nin Hayatı, Sanatı, Şiirleri, Mersin Üniversitesi, (Danışman: Prof. Dr. Nilgün Çıblak Coşkun), Mersin. Lisans Bitirme Tezi,

Tercuman, Şanver (2018). Battal Ummânî Erden (Âşık Ummânî) Hayatı, Sanatı ve Şiirleri, Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, (Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Tuğrul Balaban). Nevşehir.

